

Kudüs Hâliidiye Kütüphanesinde Bulunan Fıkıh Usulü ve Fetvalar ile İlgili Yazmalar Üzerine Bir İnceleme

Ömer MENEKŞE

<https://orcid.org/0000-0003-1190-9394>

omenekse@gmail.com

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi

İslam Hukuk Tarihi, Düzce, Türkiye

Öz

İslam medeniyetinin entelektüel mirasını günümüze taşıyan el yazması eserler, başta tarihi araştırmalar olmak üzere birçok disiplin açısından birincil kaynaklar olarak özel koleksiyonlarda, müzelerde ve kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bu eserler, sadece özünün barındırdığı bilgi birikimiyle değil, ait oldukları dönemin sosyal, siyasi ve kültürel yapısını yansıtmalarıyla da çok değerlidir. Bu el yazmaları hem içerdikleri bilgilerle hem de taşıdıkları tarihî ve kültürel anlamlarla, onları barındıran kurumları akademik çalışmaların ve medeniyet tasavvurunun merkezine yerleştirmektedir. Asırlar boyunca kaleme alınmış yazma eserleri koruyan ve medeniyetimizin kolektif hafızasını temsil eden kütüphaneler, tarih ve bilim çalışmaları açısından kritik öneme sahip merkezlerdir. Bu kütüphanelerden biri de 19. yüzyıl Kudüs'ünün önde gelen kültürel kurumlarından olan Hâliidiye Kütüphanesi'dir. Osmanlı döneminde kurulan bu vakıf kütüphanesi, İslam dünyasının zengin ilmî mirasını günümüze taşıyan önemli bir merkezdir. Bu itibarla Kudüs'ün tarihî, dinî ve kültürel kimliğinin anlaşılmasında, Hâliidiye Kütüphanesi'ndeki yazma eserler büyük önem taşımaktadır. Zira burada korunan eserler, şehrin ilmî ve sosyo-kültürel hayatına da ışık tutmaktadır. Literatür incelemesi, Osmanlı dönemi kütüphanecilik tarihinin çeşitli yönleriyle ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, Kudüs'teki kütüphaneler ve bu kütüphanelerdeki eserlerin sistematik tasnifi üzerine yapılacak kapsamlı çalışmalar, İslam hukuk düşüncesinin gelişimi ve Kudüs tarihi araştırmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışmada, İslam dünyasının üçüncü kutsal şehri Kudüs'te bulunan tarihî Hâliidiye Kütüphanesi yazma eser koleksiyonundaki usûl-ı fıkıh literatürü ve fetva mecmualarının sistematik bir incelemesi amaçlanmıştır. Söz konusu kütüphanede yer alan eserler, genellikle konu başlıklarına göre tasnif edilmiş ve kataloglama çalışmaları da yapılmıştır. Hâliidiye Kütüphanesi'nin koleksiyonunda başta tefsir, hadis olmak üzere akaid, fıkıh, tasavvuf, edebiyat ve tarih alanlarında değerli yazmalar bulunmaktadır. Özellikle dikkat çekici olan, kütüphane koleksiyonunun yaklaşık yarısını oluşturan 600 civarındaki fıkıh yazmalarıdır. Osmanlı Devleti'nin resmî mezhebi olan Hanefî fıkıhına ait şerhler, fetva mecmuaları ve usul-i fıkıh eserleri ile vakıf konulu yazmaların bu denli geniş yer tutması, dönemin hukuk pratiği ve teorisi hakkında zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu bildiride, öncelikle söz konusu kütüphanenin kuruluşu, büyümesi ve günümüzdeki durumu hakkında genel bir bilgi aktarılacaktır. Akabinde zengin bir koleksiyona sahip kütüphanede yer alan usûl-i fıkıh dair yazmalar ile fetva mecmualarının bir listesi sunulacak nitelikleri hakkında bilgi verilecek, teknik özellikleri ve muhtevaları tanıtılacaktır. Kütüphanenin zengin koleksiyonunda yer alan usûl-i fıkıh yazmaları ile fetva mecmualarının detaylı bir envanteri

aktarılacaktır. Bu envanter çalışması, eserlerin kodikolojik özelliklerini, muhteva analizlerini ve tarihî değerlerini kapsamaktadır. Böylece hem Kudüs'ün İslam hukuk tarihindeki konumuna ışık tutulacak, hem de araştırmacılara bu değerli kaynakların sistematik bir rehberi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh Usûlü, Fetva, Hâliidiye Kütüphanesi, Yazma Eser, Kudüs.

An Analysis of Manuscripts on *Usul Al-Fiqh* and *Fatwas* in the Khalidiya Library of Jerusalem

Ömer MENEKŞE

<https://orcid.org/0000-0003-1190-9394>

omenekse@gmail.com

Prof. Dr., Düzce University

History of Islamic Law, Düzce, Türkiye

Abstract

The manuscript works that carry the intellectual legacy of Islamic civilization to the present day are preserved in private collections, museums, and libraries as primary sources, especially for historical research and various other disciplines. These works are invaluable not only for the wealth of knowledge they contain but also for their reflection of the social, political, and cultural structures of the period to which they belong. These manuscripts, with both the information they hold and the historical and cultural significance they carry, place the institutions that preserve them at the center of academic studies and the conceptualization of civilization. Libraries that have preserved manuscripts written over centuries and represent the collective memory of our civilization are critically important centers for historical and scientific studies. One such library is the Khalidiya Library, one of the leading cultural institutions of 19th-century Jerusalem. Established during the Ottoman period as a waqf (endowment) library, it serves as a significant repository that carries the rich scholarly heritage of the Islamic world to the present day. In this regard, the manuscripts housed in the Khalidiya Library are of great importance for understanding the historical, religious, and cultural identity of Jerusalem. These works also shed light on the city's intellectual and socio-cultural life. A review of the literature reveals that various aspects of the history of librarianship during the Ottoman period have been examined. However, comprehensive studies focusing on the libraries in Jerusalem and the systematic classification of the works housed in these libraries would make significant contributions to the study of the development of Islamic legal thought and research on the history of Jerusalem. This study aims to conduct a systematic analysis of the *usul al-fiqh* (principles of Islamic jurisprudence) literature and *fatwa* collections in the manuscript collection of the historical Khalidiya Library, located in Jerusalem, the third holiest city in the Islamic world. The manuscripts in this library have generally been classified by subject, and cataloging efforts have also been undertaken. The Khalidiya Library's collection includes valuable works in fields such as *tafsir* (Quranic exegesis), *hadith*, theology, Islamic jurisprudence, Sufism, literature, and history. Of particular note is the approximately 600 *fiqh* manuscripts, which constitute nearly half of the library's collection. The extensive presence of commentaries, *fatwa* collections, *usul al-fiqh* works, and manuscripts on waqf (endowments) related to the Hanafi school of law, the official *madhhab* (legal school) of the Ottoman Empire, provides a rich resource on the legal theory and practice of the period. This paper will begin by presenting an overview of the library's establishment, growth, and current state. Subsequently, a list of the *usul al-fiqh* manuscripts and *fatwa* collections in the library's rich collection will be provided, accompanied by an analysis of their characteristics, technical features, and content. The study will

first address the historical development and current status of the library and then offer a detailed inventory of the *usul al-fiqh* manuscripts and *fatwa* collections within its collection. This inventory will cover the codicological features, content analysis, and historical significance of the works. In doing so, the study aims to shed light on the place of Jerusalem in the history of Islamic law and provide researchers with a systematic guide to these valuable resources.

Keywords: Usul al-Fiqh, Fatwa, Khalidiya Library, Manuscript, Jerusalem.